

LISTY
FILOLOGICKÉ
FOLIA
PHILOGICA

139/2016/1-2

STOPY NEJSTARŠÍHO ČESKÉHO PŘEKLADU EPIŠTOL

JOSEF VINTR (Wien)

Téměř před sto lety, 16. října 1921, pronesl Josef Vašica slavnostní přednášku k pětisetletému jubileu kodexu, v němž je mj. zapsán také *Evangeliář olomoucký* (dále EvOl).¹ Vyslovil při této příležitosti názor, že „... epištoly EOého zůstávají doposud, kromě nepatrných zlomků jiných, velmi starobylým a cenným svědkem biblického překladu starozákonního před prvním svodem bible. (...) Proto shledáváme v překladě EOého více chyb a archaismů než v bibli první redakce.“² Několik roků později v monografii o staročeských evangeliářích upřesňuje: „Vůbec zůstávají epištoly v O, i se svými chybami a nedostatky, jediným svědkem perikopního překladu epištol před prvním svodem biblickým.“³ Prvním svodem myslel nejstarší český překlad celé bible. Víme-li dnes, že tento překlad vznikl v padesátých letech 14. století,⁴ pak zní toto Vašicovo konstatování značně odvážně. Důvody téměř žádné neuvádí, jen např. údajný dativ absolutní. Šlo tedy spíš o všeobecný soud znalce staročeských biblických textů. Byl oprávněný?

¹ Srov. *Evangeliář Olomoucký*, (vyd.) FRANTIŠEK ČERNÝ, Praha 1901; z této edice vychází přepis ukázek z EvOl.

² JOSEF VAŠICA, *Olomoucké 500leté knižní jubileum*, in: *Časopis Vlasteneckého klubu musejního v Olomouci* 33, 1922, s. 49–57, zde s. 54.

³ JOSEF VAŠICA, *Staročeské evangeliáře*, Praha 1931, s. 94.

⁴ Srov. VLADIMÍR KYAS, *Česká bible v dějinách národního písemnictví*, Praha 1997, s. 51. Nejstarší překlad je dochován v *Bibli drážďanské* (BibIDrážd), jeho revidované znění v *Bibli olomoucké* (BibIOl) a *Bibli litoměřicko-třeboňské* (BibLitTřeb); srov. *Staročeská Bible drážďanská a olomoucká*, I–V, (vyd.) VLADIMÍR KYAS ET ALII, Praha 1981–2009.

Tuto otázku se po dlouhá desetiletí nikdo nepokoušel zodpovědět. Teprve před několika lety se jí věnovala Milada Homolková v důkladné, materiálově bohaté studii.⁵ Po kritické reflexi dosavadní sekundární literatury k EvOl srovnává překlady několika dvakrát se vyskytujících stejných epištolních perikop, tedy perikopu v časovém pořadí liturgie církevního roku, v tzv. *Temporale*, s překladem stejné perikopy v liturgii svátků světců nebo příležitostných svátků, v tzv. *Sanctorale*, nebo v tzv. *Missae votivae*. V další části studie autorka analyzuje staročeské ekvivalenty vybraných latinských biblických výrazů, např. *ecclesia*, *patientia*, *pax* aj. Obě její srovnávací analýzy potvrdily již Vašicou uvedené, avšak konkrétně nedoložený názor, že dvakrát zapsané perikopy měly dvojí předlohu a také že staročeské ekvivalenty za stejný biblický termín jsou v EvOl variabilní a různého stáří. Závěry formuluje Homolková opatrně: „Zdá se, že temporální čtení si tu podržují více archaismů... Uvedená různočtení přesvědčivě dokládají, že Epištolář olomoucký povstal nezávisle na překladu celé bible do češtiny“.⁶ Otázku, zda předloha epištoláře EvOl vznikla před prvním překladem bible, Homolková tedy jednoznačně nezodpověděla, ale její diplomatická formulace Vašicův názor nevylučuje.

Pokusíme se dospět k jednoznačnější odpovědi o době vzniku nejstarších překladů epištol. Výhodiskem zůstávají Vašicovy soudy a zvláště výsledky jejich přezkoumání ve studii Homolkové. Vašica předpokládá, že písař opisoval epištolář EvOl ze dvou zdrojů: „... v epištolách lze pozorovati dvojí předlohu, neboť druhá jejich část, *Proprium a Commune sanctorum*, s větší přesností jazykovou⁷ a s úchytkami textovými ve stejných perikopách, zakládá se patrně na jiném prameni.“⁸ Z toho vyplývá, že Vašica považuje předlohu této druhé části za mladší a že se při hledání nejstarších překladů perikop v EvOl můžeme soustředit na první část, *Temporale*, a jak podnětně upozorňuje Homolková,

⁵ MILADA HOMOLKOVÁ, *K epištolní části tzv. Lekcionáře (Evangeliaře) olomouckého*, in: *Studia Moravica* 1, Olomouc 2004, s. 31–44; tam i výčet dosavadní literatury k tématu, na který zde odkazují. Označení kodexu jako *Lekcionář* je přesnější než tradiční název *Evangeliař olomoucký* (srov. VLADIMÍR KYAS, *Česká bible*, s. 35), zde však dáváme přednost zavedené zkratce EvOl; srov. *Staročeský slovník. Úvodní stati, soupis pramenů a zkratek*, Praha 1968, s. 70. V souladu se *Staročeským slovníkem* užíváme i zkratky biblických knih (srov. *Staročeský slovník. Úvodní stati*, s. 119).

⁶ MILADA HOMOLKOVÁ, *K epištolní části*, s. 38 a 41.

⁷ Vašica zde má na mysli přesnost při překládání z latinské předlohy.

⁸ JOSEF VAŠICA, *Olomoucké 500leté knižní jubileum*, s. 55.

zde zvláště na to, „k jakému okruhu liturgického roku perikopa přísluší a pro jakou kategorii dní (nedělní, sváteční, feriální) je určena“.⁹ Okruhy liturgického roku jsou míněny např. doba adventu, doba vánoční, postní, aj.

Zastavme se však nejprve u archaismů již zmíněných Josefem Vašicou. Na lexikální archaismy *milost* (za lat. *caritas*) a *křivda* (za lat. *iniquitas*) upozorňuje Homolková při srovnání výskytu stejné perikopy v *Temporale* a v *Missae votivae* (jde o část známé *Chvály lásky* z prvního listu Korintským): „Verše 1 C 13,4–8, které jsou součástí perikopy pro neděli předcházející Popeleční středě, jsou vzhledem k svému votivnímu protějšku nápadné substantivy *milost* a *křivda*, které prozrazují starší původ textu.“¹⁰ V *Missae votivae* mají totiž stejné verše mladší výrazy *láska* a *zlost*.

Temporale, EvOl 106r (ed. s. 17):

⁴*Milost pokorná jest, milostivá jest; milost nenávidí, nenadýmá se, nečiní protivenství, nenie závistivá, ⁵nenie obojetná, nehledá čsož její jest, nedrážní, nemyslí zlého, ⁶neraduje se křivdě, ale raduje se pravdě; ⁷všecko snese, všemu věří, všemu úfá, všemu strpie. ⁸Milost nikdy nesejde...*

Missae votivae, EvOl 200r (ed. s. 132):

⁴*Bratřice! Láska pokorná jest, milostivá jest, láska nehněvá se, nečiní protivně, nenadýmá se, ⁵není pochlebná, nehledá, čsož její jsou, nebývá zdrážněna, nemyslí zlého, ⁶neraduje se nad zlostí, ale raduje se v pravdě, ⁷všecko snáší, všecko věří, všecko v naději má, všecko zdržuje, ⁸láskat nikdy nevytrhá se.*

Nejprve k výrazu *křivda* za vulgátní *iniquitas*. Ve staročeských biblických textech starších než první redakce překladu bible se tento ekvivalent vyskytuje jen ojediněle v žaltářích (v *Žaltáři wittenberském*¹¹ a *Žaltáři kapitulním*¹² dvakrát, v *Bibli drážďanské*¹³ jednou, jinak je v *Žaltáři wittenberském* a v *Bibli drážďanské* za *iniquitas* převážně *nepravdlnost, nepravost*). V epištolách Vulgáty se *iniquitas* vyskytuje podle koncordance dvaadvacetkrát, z toho ale jen šest míst najdeme v epištolních

⁹ MILADA HOMOLKOVÁ, *K epištolní části*, s. 41.

¹⁰ Tamtéž, s. 39.

¹¹ Srov. *Die älteste tschechische Psalterübersetzung*, (Hrsg.) JOSEF VINTR, Wien 1986.

¹² Srov. *Der alttschechische Kapitelsalter*, (Hrsg.) EUGEN RIPPL, Praha 1928.

¹³ Srov. *Staročeská Bible drážďanská a olomoucká, IV: Tobidš – Širachovec*, (vyd.) VLADIMÍR KYAS ET ALII, Paderborn 1996, s. 138–331.

čteních EvOl. Dvakrát je tu *iniquitas* přeloženo *křivda* – v uvedeném verši 1 C 13,6 z perikopy na neděli před Popeleční středou a ve verši Hb 1,9 ve čtení na Boží hod vánoční. Na zbývajících čtyřech místech jsou v EvOl za *iniquitas* mladší výrazy: dvakrát *zlost* (2 C 6,14; Tt 2,14) a dvakrát *nešlechtnost* (R 6,19; 2 Th 2,7). Užití starobylého výrazu *křivda* za *iniquitas* v EvOl ukazuje u těchto perikop (z 1 C a Hb) na předlohu z první poloviny 14. století.

Zajímavější je archaické *milost* za lat. *caritas*, což je ve Vulgátě překlad řeckého *agapé*, jednoho ze základních pojmů pavlovské teologie. Pavlovo *agapé* / *caritas* je označení duchovního, dobro působícího vztahu mezi Bohem a člověkem, také mezi lidmi – není to však označení pro vztah erotický. Výraz *amor* je v Novém zákoně Vulgáty naprosto ojedinělý. Vyskytne se jen dvakrát v opisném latinském překladu za řecké *filadelfia* v listech apoštola Petra: 1 P 1,22 (*in fraternitatis amore: bratrskou milostí* EvOl ed. s. 56) a 2 P 1,7 (*in amore fraternitatis*: EvOl nemá; srov. v *milosti bratrstvie* BiblDrážď, BiblOl); obě místa, jak vidno, nevyjadřují erotický vztah.¹⁴ Vulgáta překládá *agapé* vedle *caritas* řidčeji také jako *dilectio* (v epištolách sedmnáct výskytů). V epištolních čteních EvOl je za *dilectio* výraz *milost* užit čtyřikrát pro označení lásky bliženské, bratrské, a to v perikopách na 2. neděli po Zjevení Páně (Tři králů; *milost bez prodlení* EvOl R 12,9 ed. s. 10; srov. *milovanie* BiblDrážď, BiblOl), na 4. neděli po Zjevení Páně (*Milost bližnieho zlého nečiní, pretože naplnenie zákona jest milost* EvOl R 13,10 s. 12; srov. *milovanie... milovanie* BiblDrážď, BiblOl), na 3. neděli postní (*chodte v milosti* EvOl E 5,2 ed. s. 30; srov. v *milosti* BiblDrážď, v *milování* BiblOl) a konečně na pátek po 1. neděli adventní (*zdraví u vieřě, v milosti, v pokořě* EvOl Tt 2,2 ed. s. 135; srov. u *milování* BiblOl).¹⁵

V Novém zákoně Vulgáty se vyskytuje *caritas* celkem na devadesáti třech místech,¹⁶ z toho v epištolách podle konkordance osmdesátkrát. Z epištolních perikop EvOl má *milost* za *caritas* nejčastěji (sedmkrát) 13. kapitola Pavlova prvního listu Korintským, která se z BiblDrážď nezachovala. V zachovaných částech epištol BiblDrážď máme starobylé

¹⁴ Nutno však poznamenat, že již v nejstarších staročeských textech je pro erotický vztah výraz *milost* užíván, např. v *Mastičkáři*, *Alexandreidě* aj.

¹⁵ U sv. Augustina i sv. Tomáše Akvinského je *dilectio* vedle *caritas* a *amor* třetí způsob lásky.

¹⁶ LADISLAV TICHÝ, *Chvála lásky: Interpretace a účinky 13. kapitoly 1. listu Korintánům*, Olomouc 2008, s. 69, pozn. 255.

milost za *caritas* doloženo na třiceti třech místech (jen dvakrát také *milování*). Epištoly BiblOl a BiblLitTřeb mají na těchto místech *láska* (v BiblOl je *milost* už jen výjimečně, a to třikrát). Z oněch třiceti tří míst výskytu výrazu *milost* v epištolách zachovaných v BiblDrážď najdeme jedenáct míst také v epištolních čteních EvOl: v devíti případech zde čteme již výraz *láska* – jednou v perikopě 2. neděle postní (2 C 6,6 ed. s. 20) a v osmi nedělních, svátečních a feriálních perikopách z období po sv. Duchu (R 5,5 ed. s. 72; G 5,13 ed. s. 106; G 5,22 ed. s. 85; Ph 1,9 ed. s. 94; 1 Th 1,3 ed. s. 97; 1 Th 3,12 ed. s. 85; 1 T 1,5 ed. s. 93; Hb 13,1 ed. s. 77). Pouze dvakrát se tu objevuje *milost*, a to v perikopách na pátek po 3. neděli po Zjevení Páně (E 2,4 ed. s. 12) a na 5. neděli po Zjevení Páně (C 3,14 ed. s. 13).

Výraz *milost* ve feriálním čtení EvOl (E 2,4) je zde sice ekvivalent za *caritas*, ale v témže verši také chybně za *misericordia*; že by šlo o paleoslovenismus (z předlohy?), je málo pravděpodobné. Obojí je zřejmě mylná kontaminace opisovače nebo překladatele, který asi nepřesně umístěnou glosu *milost* ke *gratia* v následujícím verši vztáhl i na *caritas*, případně i na *misericordia* (srov. ⁴*Deus autem, qui dives est in misericordia, propter nimiam caritatem suam, qua dilexit nos, ... convivificavit nos in Christo, cuius gratia estis salvati:* ⁴*Ale Buoh, kterýžto bohatý jest v milosti pro velikú milost svú, kterýžto miloval nás,* ⁵*... obživil nás v Kristu, čížto milostí jste spaseni* EvOl E 2,4–5 ed. s. 12; srov. v *milosrdenství pro přelišnú svú milost... jehožto milostí* BiblDrážď, u *milosrdenství pro přelišnú lásku svú... jehožto milostí* BiblOl). Při užití slova *milost* za *caritas* zde tedy nejde o archaismus, text této feriální perikopy nemá starší prvky a je mladší než odpovídající verše v BiblDrážď.

Toto místo výrazně dokládá, proč byl výraz *milost* jako staročeský ekvivalent za *caritas* nahrazen výrazem *láska* – byla to dvojnásobnost výrazu *milost* při označování základních pojmů novozákonní teologie, vyjadřovaných termíny *caritas* (vztah mezi Bohem a lidmi působící dobro) a *gratia* (soubor Božích darů). Slovo *milost* bylo už v nejstarších biblických překladech do staré češtiny naprosto pravidelně užíváno za *gratia*. Užívání polysémického slova *milost* také za *caritas* muselo vést v prvních překladech z epištol k nejistému, nepřesnému nebo i nesprávnému chápání jeho sémantiky. Když se objevila možnost užít v biblických (kon)textech za *caritas* mladší výraz *láska*, byl ekvivalent *milost* tímto výrazem během posledních desetiletí 14. století postupně vytlačen a zůstal v náboženské terminologii v užívání jen za *gratia*, čímž nabyl jednoznačnosti. Zato *láska* dostala vedle významů erotického vztahu

a bratrské, bliženské náklonnosti další, náboženský terminologický význam citového, dobro skýtajícího vztahu mezi Bohem a člověkem.¹⁷

Zde tedy shrnout, že starý výraz *milost za caritas* se vyskytuje ve čteních EvOl prakticky jen v *Chvále lásky*, kromě toho už jen jednou ve čtení 5. neděle v mezidobí (*nade všecko toto milost majíce* C 3,14 ed. s. 13); výjimečný výskyt v E 2,4 feriálního čtení je zřejmě mylný. Na dalších devíti uvedených místech EvOl je *caritas* překládáno mladším výrazem *láska* (tak za *caritas* i na všech jiných místech v EvOl, srovnávat je však s BiblDrážď nemůžeme, neboť ona epištolní místa se z ní nedochovala).

Výskyt archaismů *křivda* a *milost* především v nedělních čteních EvOl naznačuje, že bude účelné, abychom se při hledání případných dalších archaismů zaměřili na perikopy pro neděle a významné svátky v *Temporale*. Ty se také již při souvislé četbě celé epištolní části EvOl jeví jako starší. Omezíme se však pouze na perikopy z novozákonních epištol, neboť starozákonní čtení jsou v *Temporale* EvOl jen na feriální dny, přičemž pro advent a vánoční dobu zde mnohá chybí a jsou dopsána až po votivních epištolních perikopách. Toto pořadí by mohlo ukazovat na opisování nejprve ze staré předlohy obsahující české perikopy nedělí a významných svátků a teprve pak na následující doplňování feriálních, sanktorálních a votivních čtení z mladší předlohy.¹⁸

Na archaismy *žizn za pax a zkazovati se budu za confitebor* v epištolní perikopě na 2. neděli adventní (R 15,4–13) upozornila již Homolková.¹⁹ Můžeme poukázat ještě na další starý výraz v této perikopě – *vera* za *veritas* (R 15,8) proti pravidelným překladům *pravda* v epištolách BiblDrážď a BiblOl. Celý text tohoto nedělního čtení působí starobyle. Stejně tak již text čtení na 1. neděli adventní (R 13,11–14 ed. s. 1) s tvarem aoristu *přiblíži se* (R 13,12 *appropinquavit*) a s nepřímým pouka-

¹⁷ Srov. MARTIN BENEŠ, *Láska a milost v staré češtině*, in: Listy filologické, Supplementum II, 1992, s. 33–37.

¹⁸ Ověření Vašicových slov o stáří starozákonních perikop ponecháváme budoucím analýzám mladých badatelů. Zde jen podotýkám, že již první starozákonní čtení v EvOl, z Malachiáše na středu po 2. neděli adventní, působí jako starý text, např. užívá výraz *Hospodin*, proti tomu čtení z epištoly sv. Jakuba na středu po 1. neděli adventní užívá *Pán*. Stará se zdají být také čtení ze Skutků apoštolských, např. čtení na svátek sv. Štěpána s krátkými minulými časy, podobně i čtení z týdne po Velikonočích, tam střídavě *Hospodin* i *Pán*.

¹⁹ Srov. MILADA HOMOLKOVÁ, *K staročeskému slovu žizn*, in: Slavia 70, 2001, s. 359; TÁŽ, *K epištolní části*, s. 41.

zem na budoucí uživatele (klášterní sestry), jelikož je vynechán překlad za *non in cubilibus et impudicitiiis* (R 13,13 *ne v ležění BiblDrážď, ne v ležění ani v stydkostech BiblOl*). Čtení na 3. neděli adventní (1 C 4,1 až 5 ed. s. 3) se zdá být upravováno ze starší předlohy, se zbytkem staré grafiky *mne za meho (sic!*, tj. *mne samého za me ipsum* 1 C 4,3) a s roztomilým moravismem *nejsu* (1 C 4,4 *non sum*, proti *nejsem BiblDrážď, BiblOl*). I čtení na 4. neděli adventní (Ph 4,4–7 ed. s. 4) vychází zřejmě ze staršího textu (např. staré *mír* za *pax* Ph 4,7) s dalším moravismem *ostřěž srdca vášě (srdec vašich BiblOl)*. Jeden z nejstarších ohlasů existence české verze staré koledy *Narodil se Kristus Pán* již brzy po r. 1400 najdeme ve čtení EvOl na Štědrý večer (R 1,1–6 ed. s. 5), kde je začátek 4. verše latinského textu *qui praedestinatus est* volně přeložen dodnes zpívanými slovy začátku druhé strofy této koledy *Jenž prorokován jest* (srov. *jenž jest ujednán BiblDrážď, BiblOl*). Ve čtení na Boží hod vánoční (Hb 1,1–12 ed. s. 5–6) je shora zmíněný archaismus *křívda* za lat. *iniquitas* (Hb 1,9; srov. *nepravost BiblOl*). Čtení na neděli po Narození Páně (G 4,1–7 ed. s. 7) má starou verzi textu, jak dosvědčuje následující čtení na Nový rok, kde se opakují první dva verše v mladší verzi; srov. např. v nedělním čtení *pod obraniteli a činiteli* s novoročním *pod poručníky a činěníky* (G 4,2 *sub tutoribus et actoribus*; srov. *pod pěstúny a mistry BiblDrážď, BiblOl*). Z perikop mezidobí může být staré čtení na 2. neděli po Zjevení Páně (R 12,6–16 ed. s. 10); ukazuje na to překlad *milost ... milost* za lat. *dilectio ... caritate* (R 12,9–10; srov. *milovanie ... milovanie BiblDrážď, milovanie ... láskú BiblOl*), dále zbytek staré grafiky *z-* v platnosti hlásky „s“ ve slově *znazznofy* (R 12,11 *sollicitudine*) a také dvakrát *blahoslavte za benedicite* (R 12,14; srov. *mluvte dobřě BiblDrážď, BiblOl*). Následují mladší nedělní čtení, stará je až perikopa na druhou neděli po Devítíku (*Quinquagesima*) s nahoře citovanou starobylou verzí *Chvály lásky* (1 C 13,1–13 ed. s. 17). Po této neděli začíná doba postní Popeleční středou (ta má starozákonní čtení z proroka *Joela* 2,12–19, také se starými výrazy, např. *sňatek za ecclesia* a s moravismy), avšak nedělní čtení postního období včetně Květné neděle a Božího hodu velikonočního mají mladší (místy blízké *Bibli olomoucké*, ba i druhoredakční *Bibli boskovické*). Totéž platí o všech následujících nedělních čteních až po dobu adventní.

Z epištolních čtení starší části EvOl, tj. z *Temporale*, tak vystupuje poměrně zřetelný obraz nejstarších perikop, a to nedělních a svátečních: jsou to čtení na čtyři adventní neděle, na Boží hod vánoční i na sv. Štěpána, na některé neděle mezidobí po svátku Zjevení Páně (Tří králů)

a na poslední neděli před postní dobou, *Quinquagesimu*. Staré je i čtení na Popeleční středu, ve feriálních čteních se udržely zbytky starého překladu jen zcela výjimečně (např. *milost* v pátečním čtení Tt 2,2; srov. výše).

Tento výčet nejstarších epištolních perikop v EvOl má překvapující interlineárně zapsanou obdobu v tzv. *Leccionariu bipartitu*, souboru latinských nedělních a svátečních (ne feriálních) čtení na zimní a letní období církevního roku s výklady, které je připisováno Janu Husovi.²⁰ Pouze dva rukopisy *Leccionaria bipartita* mají u některých latinských epištolních perikop jejich meziřádkový překlad do staré češtiny – u sedmi perikop rukopis NK Praha I C 27 (dále GlosLecUKA)²¹ a u jedné perikopy rukopis rakouského drkolenského kláštera, sign. Schlägl 7.²² Tento drkolenský rukopis má u epištolního čtení na neděli Sexagesima (2 C 11,19–33, 12,1–9) poměrně starou verzi překladu, poněkud mladší než text BiblDrážď a bližší BiblOl, opsanou s mírnými úpravami zřejmě z nějakého rukopisu s revizí 1. redakce.

U oněch sedmi epištolních čtení z rukopisu GlosLecUKA přeložených do staré češtiny je fascinující, že jde přesně o tatáž čtení námi zjištěná v EvOl jako starobylá (srov. výše): jsou to v GlosLecUKA interlineárně zapsaná čtení na čtyři adventní neděle, na Boží hod vánoční, na 4. neděli po Zjevení Páně a na *Quinquagesimu*! Všechna čtení se jeví jako značně stará. Srovnání těchto sedmi interlineárních textů s edicí staročeského biblického překladu 1. redakce potvrdilo jejich blízkost zvláště k jeho revizi v BiblOl: tak u čtení na 1. neděli adventní (R 13,11–14), u čtení na 2. neděli adventní (R 15,4–13; zde je už výjimečně aktualizace podle 2. redakce; srov. R 15,13: *abyšte hojni byli v naději* GlosLecUKA, BiblBosk, *abyste byli syti nadějí* BiblDrážď, BiblOl, *abyste se kochali v naději* EvOl), dále u čtení na třetí neděli adventní (1 C 4,1–5 s mladším *Pán* v posledním verši), na čtvrtou neděli adventní (Ph 4,4–7) a na Boží hod vánoční (Tt 2,11–15). Čtení na 4. neděli po Zjevení Páně (R 13,8–10) je neúplné a volnější; u poslední přeložené perikopy na *Quinquagesimu* s *Chválou lásky* (1 C 13,1–13) však některá místa ukazují na verzi ještě starší než překlad 1. redakce, srovnáme-li ji s překlady v EvOl a v BiblOl:

²⁰ IOHANNES HUS, *Leccionarium bipartitum*, in: Týž, *Opera omnia*, IX, (ed.) ANEŽKA VIDMANOVÁ, Praeae 1988.

²¹ V edici IOHANNES HUS, *Leccionarium bipartitum*, s. 22, označen jako rukopis T; zkratku užíváme podle soupisu pramenů in: *Staročeský slovník. Úvodní stati*, s. 72.

²² V edici IOHANNES HUS, *Leccionarium bipartitum*, s. 22, označen jako rukopis R.

EvOl fol. 106rv (ed. s. 17)

¹Bratřice! Bych jazyky lidskými mluvil i andělskými a milosti nemaje, učiněn sem jakžto mēd, jenž zvučí, anebo cymbala znící. ²A jestli že budu mieti proctví a poznal bych tajemnost všicku i všecko umění a jestli že budu mieti vieri všecku tak, abych hory převracel, a milosti mieti nebudu, nic nejsem. ³A jestli že bych rozdál v krmě chudým všecken natbyt můj a jestli že bych dal tělo mé tak, abych hořal, a milosti mieti nebudu, nic mi nenie prospěšno. ⁴Milost pokorná jest, milostivá jest. Milost nenávidí, nenadýmá se, nečiní protivenství, nenie závistivá, ⁵nenie obojetná, nehledá, což její jest, nedrážní, nemyslí zlého, ⁶neraduje se křivdě, ale raduje se pravdě. ⁷Všecko snese, všemu věří, všemu ůfá, všemu strpie. ⁸Milost nikdy nesejde, leč proroctví vynde, leč jazykové přestanú, leč umění zkaženo bude. (...) ¹³Ale nynie přebývají viera, naděje a milost, to troje, ale většij jich jest láska.

BibIOI (ed. s. 95)²⁴

¹Bych jazyky lidskými mluvil a anjelskými, a lásky bych neměl, učiněn jsem jako mēd břekavá nebo zvonec zvučný. ²A bych jměl proročstvie a rozuměl všemu tajemství a všecko umění a jměl všicku vieri, tak že bych mohl hory pře-

GlosLecUKA fol. 83r–85v (ed. s. 347)²³

¹Bych jazyky človehčimi mluvil a andělskými a milosti pak neměl, učiněn sem jako mēd břekavá nebo zvonec zvučný. ²A bych měl proročstvie a rozuměl všemu tajemství i všecko umění a měl všicku vieri (neb každú vieri), tak že bych mohl hory přestaviti, ale milosti neměl, nic nejsem. ³A bych rozdělil v krmě chudých všecky své statky (sbožie), a bych dal své tělo tak, aby hořelo, a milosti (neb lásky) neměl, nic mi nespomóz. ⁴Láska pokojná jest, dobrotivá jest, láska nezávidí, neprotiví se v dobřem, (nečiní přivrácenie), ⁵nežádá nad jinými pýchy, a nehledá, co jejie jest, nehněvá se, nepopúzie se k pomstě, nemyslí zlého, ⁶neraduje se zlosti, ale raduje se pravdě. ⁷Všecko trpí, všecko řka věří, všemu se naděje, všeho pokojně čáka. ⁸Láska nikdy nevypadne, leč proročstvie bude vyprázdněno, leč i jazykové přestanú, leč humění zkaženo bude. (...) ¹³Ale nynie přebývají viera, naděje a láska, ta troje věc, ale větčie z těch jest láska.

Vulgáta

¹Si linguis hominum loquar et angelorum, caritatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans aut cymbalum tinniens. ²Et si habuero prophetiam et noverim mysteria omnia et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem,

²³ Text převzat z edice IOHANNES HUS, *Leccionarium bipartitum*; závorkou naznačen druhý překlad. Edice při prepise nezohlednila způsob zápisu tvaru *uczynen* (tj. „učiněn“, v. 1), který ukazuje na starší jazykový stav, a nezaznamenala druhý překlad (*trpí*) nadepsaný nad *čáka* (v. 7).

²⁴ Text převzat z edice *Staročeská Bible drážďanská a olomoucká, II: Epištoly, Skutky apoštolů, Apokalypsa*, (vyd.) VLADIMÍR KYAS, Praha 1983.

stavěti, a lásky bych pak neměl, nic nejsem. ³A abych rozdělil v krmi chudých vše své zboží a abych dal své tělo tak, až by hořalo, a lásky bych nejměl, nic mi nepomůže. ⁴Láska trpělivá jest, dobrotivá jest, láska nezávidí, nečiní převráceně, nedme se, ⁵nežádá nad jinými býti, nehledá, co její jest, nedráždí se, nemyslí zlého, ⁶neraduje se zlosti, ale raduje se pravdě. ⁷Všecko trpí, všecko věří, všemu se naděje, všeho pokojně čeká. ⁸Láska nikdy nevypadne, leč proročstvie bude vyprázdněno, leč jazykové přestanú, leč umění zkaženo bude. (...) ¹³Ale nyní ostávají viera, naděje a láska, ta troj věc, ale většie jich jest láska.

ita ut montes transferam, caritatem autem non habuero, nihil sum. ³*Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* ⁴*Caritas patiens est, benigna est; caritas non aemulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quaerit quae sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati;* ⁷*omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.* ⁸*Caritas nunquam excidit; sive prophetiae, evacuabuntur, sive linguae, cessabunt, sive scientia, destruetur.* (...) ¹³*Nunc autem manent fides, spes, caritas, tria haec; maior autem horum est caritas.*

Velmi staré jsou u *Chvály lásky* v *GlosLecKUKA* první tři verše s výrazem *milost* za *caritas*. Ve třetím verši je však již doplněna (jako druhý překlad) mladší varianta *láska* (... *a milosti neb lásky neměl*...), která pak v dalších verších nahradila starý výraz *milost*. V šestém verši rukopisu T již také máme mladší *zlost* místo starého *křivda* v *EvOI* (srov. výše). Tyto úpravy *Chvály lásky* v *GlosLecKUKA* zřetelně odrážejí postup písaře, který začal opisovat ze staré předlohy, ale pak zjistil, že jiná, mladší předloha má aktuálnější verzi (s výrazy *láska*, *zlost*) a převzal ji až do konce perikopy. Druhá část *Chvály lásky* v *GlosLecKUKA* je od čtvrtého verše opsána již z mladší verze revize první redakce blízké *BibIOI* a *BibILitTřeb*,²⁵ ale je to text starší než ve zkrácené *Chvále* z *Missae votivae* *EvOI* (srov. výše).

²⁵ Text z ní byl pravděpodobně písaři *GlosLecKUKA* diktován – ukazovala by na to záměna *pokojná* za *pokorná* (v. 4) nebo *pýchy* za *býti* (v. 5). Tato místa lze však interpretovat také jinak: v prvním případě může jít o synonyma za lat. *patiens* (srov. *Staročeský slovník*, Praha 1968–2008, s. v. *pokojný* 6), ve druhém případě se výraz *pýcha* mohl do textu dostat podle nadepsané vysvětlivky *appetens honorem* (srov. rukopis *GlosLecKUKA* fol. 84r), podobně jako *řka* v 7. verši má oporu v nadepsaném lat. *dicit in sacra scriptura* (srov. rukopis *GlosLecKUKA* fol. 84v). Za toto zjištění děkuji Kateřině Volekové z oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR.

Chvála lásky z Pavlova 1. listu Korintským, jeden z nejkrásnějších a nehlubších textů celé bible, byla nepochybně jedním z prvních epistolních čtení přeložených do staré češtiny, jak dokládá její starobylá verze, zachovaná v EvOl a částečně i v rukopise GlosLecUKA.

Z jakých předloh opisoval písař do rukopisu GlosLecUKA interlineárně oněch sedm perikop? Z rukopisů první redakce staročeské bible? Pravděpodobněji však ze dvou, tří lekcionářů se starými i mladšími překlady nedělních a svátečních čtení evangelních i několika nejdůležitějších epistolních. Mohly to být předlohy typu *Leccionarium bipartitum*, tedy latinské lekcionáře na neděle a nejdůležitější svátky; byl to často opisovaný a glosovaný typ kodexů, zvláště pro kazatele.²⁶ Blízkost sedmi epistolních perikop z EvOl se starým překladem týchž z GlosLecUKA naznačuje, že předlohou pro starobylé epistoly EvOl byl lekcionář právě typu GlosLecUKA, zřejmě jen *pars hiemalis* (od adventu po Velikonoce), neboť epistolní perikopy EvOl z doby po Velikonocích už staré prvky nevykazují.²⁷

Před první redakcí staročeské bible tedy podle našeho názoru neexistoval překlad celých epistol, nýbrž pouze překlady epistolních perikop pro nejdůležitější svátky, snad jen zimního období. Podobně jako již u evangelií, z nichž byla v evangeliářích již počátkem 14. století přeložena nejprve jednotlivá čtení na neděle a svátky, byla o něco později, ale ještě v první půli 14. století, překládána epistolní čtení a zapisována interlineárně do latinských lekcionářů. Staročeské lekcionáře s evangelií i epistolními perikopami pro celý církevní rok typu EvOl byly poměrně pozdní a ojedinělé, asi až z konce 14. nebo začátku 15. století.

Komu byl *Lecionář / Evangeliář olomoucký* určen? Jak dosvědčuje dedikační zápis dole na prvním foliu (*Tyto knihy učinila jest paní Kačna <S> svú cerú a mají býti v obec vším sestram*), dala rukopis zhotovit zámožnější donátorka pro ženský klášter; podle závěrečné poznámky písaře na fol. 333v byl kodex dokončen v létě roku 1421. Přímý poukaz na konkrétní klášterní lokalitu v rukopise nenajdeme, jen záhadnou, do-

²⁶ Jeden z takových lekcionářů i s nečetnými českými glosami patřil mj. také zničenému klášteru Ostrov, srov. JOSEF VINTR, *Ostrovské rukopisy*, Olomouc 2014, s. 122.

²⁷ Na blízkost mamotrektu drkolenského k českým čtením GlosLecUKA upozornila KATEŘINA VOLEKOVÁ, *K dalším latinsko-českým mamotrektům*, in: *Historie – Otázky – Problémy* 5, č. 2: *Česká bible. Kulturní, ideový a politický fenomén v proměnách staletí*, Praha 2013, s. 131–140, zde s. 139.

dnes nerozšifrovanou, zřejmě dedikační nebo provenienční zkratku K.G.S.C., přes jejíž velká kaligrafická písmena je napsána zmíněná donátorská poznámka. Starší bádání považovalo za adresáta a vlastníka rukopisu olomoucké klarisky. Popis kodexu M II 249 s Evangeliiářem olomouckým v katalogu rukopisů Olomoucké vědecké knihovny však tuto atribuci nepřijímá.²⁸ Na základě nepublikované studie Františka Pokorného²⁹ uvádí pro odmítnutí liturgické důvody: v *Sanctorale* chybí svátek sv. Františka důležitý pro klarisky, soubor čtení církevního roku se svátkem sv. Cyrila a Metoděje odpovídá ritu olomoucké diecéze a nikoli ritu římské kurie, který byl závazný pro františkánské řády. Pokorný proto klarisky vylučuje a přisuzuje vlastnictví kodexu olomouckým augustiniánkám. Ty mohly tak jako augustiniáni kanovníci užívat ritus místní diecéze. Klášter augustiniánek kanovnic byl v Olomouci založen již začátkem 13. století a zrušen pro hospodářský úpadek v 16. století.³⁰ Pro přisouzení kodexu EvOl augustiniánkám kanovnicím mluví podle našeho názoru také staročeský text zapsaný v tomto rukopise jako poslední (fol. 332r–335r), a to velkopáteční officium uctívání kříže, jak je má provádět abatyš s chórem řeholnic. Jde o překlad tzv. *Depositio a Elevatio crucis*. Toto officium se šířilo z Anglie na kontinent od prvních století druhého tisíciletí a bylo oblíbené zvláště u augustiniánů. Dosvědčují to častá dochování tohoto velikonočního obřadu právě z augustiniánských konventů, jak lze sledovat v mnohasvazkové edici W. Lipphardta.³¹ Latinské texty z českých zemí najdeme zvláště ve druhém a čtvrtém svazku. Ve druhém svazku na s. 521–527 jsou vydány rukopisy *Depositio a Elevatio* z několika českých a moravských augustiniánských konventů, z nichž jeden olomoucký (uložen ve Freiburgu), psaný sice až roku 1486 u brněnských augustiniánů, je značně blízký našemu officiu.³² Z podobného staršího obsáhlejšího textu mohlo být

²⁸ STOV. MIROSLAV BOHÁČEK – FRANTIŠEK ČÁDA, *Beschreibung der mittelalterlichen Handschriften der Wissenschaftlichen Staatsbibliothek von Olmütz*, Köln 1994, s. 601.

²⁹ FRANTIŠEK POKORNÝ, nepublikovaná analýza obsahu kodexu M II 249, cca 1970 (za poskytnutí kopie tohoto textu děkuji Miladě Homolkové).

³⁰ STOV. DUŠAN FOLTÝN ET ALII, *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005, s. 463n.

³¹ STOV. WALTHER LIPPHARDT, *Lateinische Osterfeiern und Osterspiele*, I–VII, Berlin – New York 1975–1990.

³² STOV. WALTHER LIPPHARDT, *Lateinische Osterfeiern*, II, s. 525–527.

přeloženo a pro ženský konvent upraveno officium zachované za EvOl na konci kodexu M II 249. Jeho latinská předloha se snad jednou najde v nějakém starém breviáři nebo jiném liturgickém kodexu.³³

Augustiniánky kanovnice měly ve středověku v českých zemích kláštery pouze na Moravě, v Olomouci a v Doubravníku.³⁴ Byly původním vlastníkem kodexu EvOl olomoucké augustiniánské kanovnice? Jejich konvent sídlil na olomouckém Předhradí u chrámu zasvěceného sv. Petrovi, později sv. Jakubovi. Kodex s EvOl však neobsahuje žádný poukaz na to, že by olomoucký konvent augustiniánek byl původním vlastníkem, např. rubriky u perikop na svátky sv. Petra a sv. Jakuba, kostelních patronů konventu, se v *Sanctorale* neodlišují od svátků dalších apoštolů. Lze tedy uvažovat o druhém klášteře augustiniánských kanovnic, o západomoravském Doubravníku, jako vlastníku kodexu s EvOl? Tento konvent sekulárních kanovnic řehole sv. Augustina, založený kolem roku 1230 a zaniklý o dvě stě roků později za husitských válek, byl rodovým klášteřem Pernštejnů.³⁵ Žily v něm vedle perňštejnských šlechtičen i další urozené ženy z okolí. Klášterní kostel byl zprvu zasvěcen sv. Františkovi, po přestavbě v polovině 13. století sv. Kříži a tak byl pak nazýván i klášter.³⁶

³³ František Pokorný vyslovil ve své nepublikované studii názor, že velkopáteční *Depositio* a *Elevatio crucis* na konci rukopisu EvOl je „podle agendy moravské diecéze“. O srovnání překladu našeho officia s několika rukopisy *Liber ordinarius* a *Agenda ecclesiae Olomucensis*, jakož i s prvotiskem olomoucké *Agendy* z roku 1486 jsem se pokusil za pomoci olomouckého znalce středověké hudby Stanislava Červenky, jemuž zde vyslovuji vřelý dík za neobvyklou ochotu při poskytnutí řady skenů příslušných míst z uvedených liturgických památek. Jejich průzkum sice ukázal, že tento velkopáteční obřad byl v ritu olomoucké diecéze po reformě liturgie biskupem Janem ze Středy (1376; ten byl po celý život velký příznivec augustiniánů, mj. již jako biskup v Litomyšli tam založil roku 1356 augustiniánský klášter sv. Kříže, srov. JAROSLAV KADLEC, *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag*, Würzburg 1985, Sonderdruck aus Band XXXVI der Reihe Cassiciacum, s. 31, 80), avšak zmíněné srovnávané texty jsou poněkud kratší než staročeské officium v EvOl, které má některé responsorium i prováděcí rubriku navíc. Mohlo by jít ovšem o rozdíl monastických a sekulárních officí, klášterní bývají delší. Zjištění přímé nebo velmi blízké předlohy tedy zůstává nadále otevřeným problémem.

³⁴ Srov. DUŠAN FOLTÝN ET ALII, *Encyklopedie*, s. 57.

³⁵ Srov. JINDRICH ZDENĚK CHAROUZ, *Doubravnické otazníky*, in: *Časopis Matice moravské* 114, 1995, s. 365–373, zde s. 373.

³⁶ Srov. DUŠAN FOLTÝN ET ALII, *Encyklopedie*, s. 285–289.

Obě patrocinia se překvapivě odrážejí v našem lekcionáři – na začátku kodexu M II 249 je zapsán staročeský překlad Bonaventurovy legendy o sv. Františkovi (fol. 1r–94r) a na konci officium o sv. Kříži (fol. 334r–337r). Zařazení obou textů bylo jistě přáním zadavatele a jasně dosvědčuje přednostní úctu jak k sv. Františku, tak sv. Kříži jako zvláštním ochráncům konventu, pro něž byl kodex sepsán. Není to dostatečně zřetelný poukaz na doubravnické řeholnice jako původního vlastníka? Máme však ještě jednu indicii na doubravnický klášter: právě jméno *Kačna* (hypokoristikon z *Kateřina*), kterým je v dedikační poznámce na prvním foliu EvOl označena pořizovatelka kodexu, je uvedeno v dochovaném seznamu řeholnic doubravnického kláštera z roku 1410, po abatyši Heleně, převorce Kláře, sakristánce Dorotě a kantorce Anně mezi více než deseti jmény dalších sester.³⁷ Po zániku doubravnického kláštera se řeholnice rozprchly. O některých soudí historikové, že se dostaly do Brna, kde se zachovaly některé i české klášterní listiny. Jiné se snad uchýlily na blízký hrad Pernštejn nebo do sesterského konventu augustiniánek kanovnic v Olomouci, a právě tyto doubravnické řeholnice mohly do Olomouce přinést i kodex *Lekcionáře / Evangeliáře* a zřejmě také kodex sign. M I 1 *O sv. Jeronýmovi knihy troje* z roku 1410; ten má totiž stejnou záhadnou provenienční nebo dedikační zkratku K.G.S.C. a také stejný přípisek o paní Kačně a její dceři jako EvOl.³⁸

Uvedené zvláštnosti a složení kodexu *Lekcionáře / Evangeliáře olomouckého* připouští podle našeho názoru přinejmenším hypotézu, že jeho původním vlastníkem byly augustiniánské kanovnice kláštera Sv. Kříže v Doubravníku. Historikové uvažují o čistě českém charakteru doubravnického konventu již od 14. století.³⁹ Pak by existence staročeského lekcionáře, jeronýmovského kodexu a snad i dalších staročeských rukopisů v Doubravníku začátkem 15. století byla dobře možná a pochopitelná. Kodex s EvOl mohl být opisován jak v Olomouci, tak v Praze, neboť jen tam byly potřebné rukopisné, i staročeské, fondy. Pro epištolní část, vzhledem k možné podobné filiaci nejstarších epištolních perikop v *Leccionarium bipartitum*, bych předpokládanou společnou starou předlohu hledal spíš v Praze.

³⁷ SROV. IVAN ŠTARHA, *Dvě rozdílná století doubravnického kláštera*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, *Historica C* 50, 2003, s. 31–51, zde s. 48.

³⁸ Zkratka K.G.S.C., přes níž je přepsána shora zmíněná donátorská poznámka, by se snad mohla číst *Knihy Gfu Sanctae Crucis*.

³⁹ DUŠAN FOLTÝN ET ALII, *Encyklopedie*, s. 286.

Závěrem shrnujeme: Vašicův názor o stopách českého překladu epistol před prvním překladem bible ve čteních *Lekcionáře / Evangeliáře olomouckého* můžeme potvrdit a upřesnit. Náš průzkum novozákonních čtení v EvOl zaměřený na výskyt archaických výrazů ukázal, že čtení na určité neděle a nejdůležitější svátky církevního roku v tzv. *Temporale* mají staré překlady: jsou to perikopy na neděle adventní, na vánoční svátky a na některé neděle z mezidobí před začátkem doby postní. Kupodivu přesně na stejné neděle a svátky a pouze na ně má české překlady epistolních perikop Husovo *Leccionarium bipartitum*. Předlohou pro obě památky musel být latinský lekcionář se starobylými interlineárními překlady perikop na neděle a nejdůležitější svátky církevního roku, snad jen pro *pars hiemalis*. Stopy nejstaršího překladu epistol v EvOl jsou nejvýraznější ve čtení na neděli *Quinquagesimu* před začátkem doby postní, v tzv. *Chvále lásky* (1 C 13). Vyskytují se zde často archaismy, zvláště výraz *milost* za *caritas*, nahrazený v mladších překladech kvůli jeho dvojnáčnosti (mohl být ekvivalentem také za termín *gratia*) výrazem *láska*. Text *Chvály lásky*, jistě často citovaný a vykládaný, se jeví jako vůbec nejstarší dochovaný překlad z novozákonních epistol. Souvislý překlad celých epistol před první redakcí staročeské bible podle našeho názoru neexistoval. K nynější atribuci kodexu EvOl olomouckým augustiniánkám kanovnicím – nikoli klariskám – můžeme doplnit, že kodex mohl původně patřit augustiniánkám kanovnicím západomoravského kláštera Doubravník.

Summary

TRACES OF THE OLDEST CZECH TRANSLATION OF THE EPISTLES

In surveying archaisms occurring in the New Testament Epistle pericopes of the *Olomouc Evangelistary / Lectionary* (EvOl), the present study confirms and elaborates on J. Vašica's suggestion that these pericopes testify to the existence of an Old Czech translation of Epistle passages that must have been older than the translation of the complete Epistles preserved in the first redaction of the Old Czech Bible. The Epistle pericopes for the Sundays of Advent, the Holy Days of Christmas and some Sundays in the interval before the beginning of the Season of Lent can be identified as the oldest ones. Surprisingly, Iohannes

Hus' *Leccionarium Bipartitum* contains interlinear translations of Epistle pericopes exclusively for the same Sundays and Holy days. The source of both these literary monuments must have been some old Latin lectionary containing interlinear translations of pericopes for Sundays and most important Holy days of the liturgical year. Traces of the oldest Epistle translation in EvOl are especially noticeable in the reading for the *Quinquagesima* Sunday in the so-called *Laudatio caritatis* (1Cor. 13). Particularly striking is the occurrence of the archaism *milost* standing for Latin *caritas*, which was replaced by *láska* in later translations, the reason being the ambiguity of word *milost*, since it was used as an equivalent for *gratia* as well. In our opinion, there existed no complete translation of all the Epistles before the first redaction of the Old Czech Bible but Gospel and Epistle passages intended to be read on Sundays and Holy days had been translated in the first half of the 14th Century already.

The codex EvOl is currently attributed to the Augustinian Canonesses of Olomouc, not the Clarissian nuns. We further suggest that it could initially have belonged to the Augustinian Canonesses of the West Moravian monastery of Doubravník.

Keywords: Old Czech Bible; oldest Old Czech translation of Epistle pericopes; *Laudatio Caritatis* – 1Cor. 13; *Olomouc Lectionary / Evangelistary*; Johannes Hus' *Leccionarium Bipartitum*; Augustinian Canonesses

JOSEF VINTR, Institut für Slawistik, Philologisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät, Universität Wien, Spitalgasse 2, Hof 3, A-1090 Wien, Österreich, josef.vintr@univie.ac.at.